

TIJDSCHRIFT

VAN HET

Koninklijk Nederlandsch AARDRIJKSKUNDIG GENOOTSCHAP

gevestigd te Amsterdam.

ONDER REDACTIE VAN

A. A. BEEKMAN, J. C. VAN EERDE, G. A. F. MOLENGRAAFF,
J. F. NIERMEYER, J. J. STAAL EN J. W. IJZERMAN.

TWEEDE SERIE

DEEL XXVII (1910).

*

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL

LEIDEN — 1910.

de kransen waren gelegd en eenige woorden ter herdenking gesproken, wandelde men terug langs die plek om deze boomen nog eens te bekijken. Want het ruime houten woonhuis, dat Junghuhn hier dichtbij indertijd had gebouwd, en waar later ook de Directeur der gouvernements-kinaonderneming placht te wonen, is reeds sinds verscheiden jaren verdwenen. Die kinaboomen zijn dus allicht een der weinige getuigen nog uit Junghuhn's eigen tijd. Een forschen indruk maken zij echter niet; ondanks het tropische bergklimaat, zijn deze circa 60-jarige stammen noch hoog opgegaan, noch omvangrijk geworden van dikte. De boomen zijn onderaan weinig meer dan een meter in omtrek, zijn nauwelijks tien meter hoog, en vertoonen grootendeels doode of doodgaande toppen. Het was dan ook uitsluitend het gevoel van piëteit voor Junghuhn's nagedachtenis, dat aandreef om deze boomen nog eens afzonderlijk te gaan bezien.

Weltevreden, 18 November 1909.

G. P. R.

TOCHTEN NAAR BOVEN-BOELOENGAN EN DE APO-KAJAN.

(Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo).

(Met kaart VII).

De Apo-Kajan, het bovenstroomgebied van de Kajan-rivier, werd in het jaar 1900 voor een deel bezocht door de expeditie van dr. A. W. NIEUWENHUIS en den controleur J. P. J. BARTH, en door eerstgenoemde voor dat gedeelte beschreven in zijn werk „Quer durch Borneo”. (Leiden E. J. Brill, 1904 en 1907). In 1903—1904 maakte de controleur E. W. F. VAN WALCHEREN eene reis in dat gebied, welke o. a. door zijn reisgenoot, de inlandsche arts J. E. Tehupeiory, werd beschreven in diens boek „Onder de Dajaks in Centraal Borneo” (Batavia, G. Kolff & Cie, 1906). Laatstgenoemde controleur ontving in 1905 de opdracht een nieuwen tocht te ondernemen naar het nog niet bezochte gedeelte van de Kajan-streek. Het belangrijke verslag van dien tocht werd opgenomen in den jaargang 1907 (blz. 755 e.v.) van dit Tijdschrift.

In de jaren 1906 en 1907 hadden langdurige militaire excursies plaats in Boven-Boeloengan onder aanvoering van den kapitein der infanterie L. S. FISCHER, terwijl in 1908 de waarnemende controleur der Boven-Mahakam, de 1ste luitenant der infanterie H. GRAMBERG, eene reis maakte

Raja niet konden passeeren en te Long Ledjoe moesten verblijven. Zonder ongelukken werd, 2 dagen later, Moeasa Pangian bereikt.

Den 2^{den} October 1906 werd de excursie voortgezet naar de Apo Kajan, van uit Moeara Pangian langs Long Ledjoe naar de monding van de S. Beta en verder deze rivier op, tot de monding van de S. Kalangan.

De colonne was daarbij vergezeld door Ma Koelits, die te Long Ledjoe werden aangeworven en in hun eigen landstreek betere diensten zouden kunnen bewijzen dan de Maleische koelies. Met het aanwerven van die Dajaks en het gereedmaken der prauwen waren eenige dagen gemoeid, zoodat eerst den 9^{den} October van Long Ledjoe kon worden vertrokken. Den volgenden dag werd de Moeara Bahau gepasseerd en begon de tocht langs het nog onbekende gedeelte der Kajan-rivier.

Van dit gedeelte der Kajan tot waar de Beta in die rivier valt, is niets bijzonders te vermelden. Behoort 't gedeelte van Long Ledjoe tot Moeara Bahau tot 't rustigste deel van den bovenstroom, niet alzo is 't gesteld van Moeara Bahau tot Long Beta. Stroomversnellingen, grintbanken, versmallingen en verbredingen der rivier wisselen elkaar af. Nu eens 50, dan 150 tot 200 M. breed, is dit riviergedeelte bij laag water gemakkelijker te bevaren dan de Bahau, doch wordt bij elken verhoogden waterstand moeilijker, tot men bij eenigszins hoog water stop wordt gezet. Dit zouden wij tot ons nadeel ondervinden.

Hoewel wij den 13^{den} nog een behoorlijk traject aflegden, was 't van dat oogenblik af daarmee gedaan. Debandjir, welke dien avond opkwam, sloot ons eerst voor een paar dagen op, en eerst den 19^{den} October gelukte het ons de S. Beta te bereiken. Het traject, met lagen waterstand in 4 dagen af te leggen, had ons dus 11 dagen gekost.

Den 18^{den} October had ik, vermoedende dat ik in de nabijheid der S. Beta moest zijn, een halve groep laten beproeven over land die rivier te bereiken. Het was gelukt, doch over een afstand, die later bleek 3.3 K.M. te zijn, had de groep 9 uur werk gehad.

De Dajaks, geholpen door 5 Maleiers en de tolken, zouden de prauwen de Beta op trachten te brengen, terwijl de troep een pad zou zoeken en kappen langs de kali. Van 21 tot en met 25 October werd met onverdroten ijver gewerkt. Hoewel de weg uiterst moeilijk was, konden de prauwen ons toch nog niet volgen en moesten wij gedurende 1 à 2 uur een bivak betrekken, om 's avonds met de Dajaks vereenigd te zijn.

Dat de Beta als verkeersweg verworpen was door den Dajak, is geen wonder; wij hadden deze dagen geen bandjir gehad en dus elken dag door kunnen werken, toch had men 5 volle dagen noodig gehad om de prauwen met de goederen naar boven te brengen. 't Was geen varen

meer; stroomversnellingen 't waren ook niet, maar watervalletjes tot een hoogte soms van 3 M. Telkens moesten de goederen uit de prauwen.

Den 26sten bleven wij bij de goederen achter, die gedeeltelijk opgevoerd werden in de richting van de S. Kalangan. Het duurde echter 3 dagen vóór we één dagmarsch waren opgeschoten.

Was de 29ste een moeilijke dag geweest, de volgende dagen zouden nog vermoeiender worden.

't Was echter niet mogelijk hier te verdwalen. Van af den mond der Kalangan-rivier tot aan den bovenloop der Beta hadden vroeger de Ma Koelits uit de Apo Kajan een reuzenwerk tot stand gebracht. Met 500 man hadden zij 3 maanden gewerkt om een weg van boomstammen te maken, die over de geheele lengte van ± 35 K. M. aan elkander sloten, terwijl elke boomstam met treden uitgekapt was. Langs, of over gevaarlijke ravijnen, evenals langs smalle stammen over de rivieren, waren leuningingen aangebracht. Alleen de S. Kalangan was 35 maal overbrugd geweest.

Eens gebruikt, is die weg als te moeilijk (en dat zegt iets voor een Dajak) verworpen.

Toen wij dan ook nu, ± 8 maanden later, hem passeerden was er van de leuningingen geen sprake meer; ze waren met akars gebonden geweest en deze waren weggerot. De enkele, die er nog waren, konden op een gegeven oogenblik noodlottig worden; wij hadden dan ook spoedig geleerd om ze eerst te onderzoeken. Boomstammen over de rivieren waren op verschillende plaatsen weggeslagen, en het doortrekken van die bandjirende riviertjes was dikwijls niet zonder gevaar. Nu moge bovendien het balanceeren over die stammen voor een Dajak aangenaam zijn, hij vermijdt de doeri's en de bloedzuigers; voor onze geschoeide voeten was de marsch niet alleen hoogst bezwaarlijk, maar zeer gevaarlijk bovendien.

Toch was de tocht een der meest interessante gedeelten der reis; als buit behaalden wij een rhinoceros, een beer, een wilde hond, kidangs en later, langs de rivier, een hert en eenige wilde varkens. En al dat vleesch lieten de Dajaks, en behalve de wilde hond, ook wij ons goed smaken.

Dit was dan de handelsweg, die door de Dajaks der Apo Kajan bestemd was geweest om hen in de gelegenheid te stellen hunne handelswaren naar Tandjong Selor af te voeren. Dat zij zelf zooveel moeite in het werk hadden gesteld, deed wel blijken dat zij belang er bij hadden, en dit was dan ook een der punten der bespreking later in de Apo Kajan; al hadden zij dien handelsweg opgegeven evenals de vestiging aan de Bem Brem, omdat zij den grond daar voor ladangs niet goed vonden, daarom hadden zij echter de verplaatsing hunner kampongs meer

benedenstrooms nog te verwezenlijken. Met dat doel zochten zij bovenstrooms en vonden die nieuwe plaats in de gronden, Naha Kadamoe genoemd, aan de Soengei Belera; deze gronden boden bovendien het voordeel aan dat zij gelegen waren aan een riviertje, dat zij slechts op hadden te varen om, over eene kleine waterscheiding tusschen de linkerzijstroompjes van de Kajan en de rechter dito van de S. Bahau, in een paar dagen te kunnen komen aan de Soengei Sekoean.

Dit is de toekomstige handelsweg (liever gezegd een der toekomstige handelswegen) en zeker de kortste, die tot nu toe bestaat.

In de Bahau zou met dynamiet wel eenige opruiming te houden zijn onder de vele riams, waardoor de mond van de S. Sekoean bij gunstigen waterstand in 10 à 12 dagen van uit Tandjoeng Selor te bereiken zoude zijn, in omgekeerde richting de reis slechts 3 dagen zoude duren.

Den 31sten October aan de monding der Kalangan aankomende, vonden wij daar slechts een prauw zonder boorden, ook de daar geborgen rijst was gestolen. Ook door rijstnood gedwongen, gingen de Ma Koelits dadelijk het bosch in om uit boomen planken te houwen voor de boorden, zoodat wij den volgenden dag, doch slechts met ééne zware prauw, konden vertrekken.

De reis tot Maha Kalo, die in 6 dagen kan worden afgelegd, hield ons 8 dagen op, hoewel wij dikwijls tot 6 uur 's avonds roeiden.

Den 6^{den} dag ontmoetten wij twee zonen van Pingan Soerang, hoofd van de kampong Long Nawang, op handelstocht naar de Poenan Apoet, die ons gelukkig van eenige rijst konden voorzien. Ik deelde hun in 't kort het doel onzer reis mede en verzocht hun, dat aan de te ontmoeten Poenans te vertellen. Mochten deze zich nogmaals schuldig maken aan snellen, dan zouden wij hen voortaan beschouwen als gevaarlijke wilde beesten in het bosch en hen vernietigen, waar wij ze vonden; daarbij liet ik een karabijn zien, hare werking en den afstand waarop men kon schieten en met dien indruk zetten zij hun tocht voort.

Alvorens te vertrekken, had de oudste zoon een brief (een touwtje met knopen) medegegeven voor de kampongs, om onmiddellijk en op straffe van boete mij behulpzaam te zijn in het zenden van prauwen naar de S. Kalangan.

Den 8sten November bereikten wij de plaats waar vroeger Maha Kalo gelegen had; al weer een tegenvaller, maar nu ik tot hier was, was ik ook zeker de achtergelaten troep binnen den 15^{den} dag na mijn vertrek van rijst te kunnen voorzien.

Den 9^{den} November waren wij 's morgens om 10 uur in de nieuwe kampong Maha Kalo der Oema Lekan, zij lag 1 à 2 uur varens stroomopwaarts van het punt, waar de S. Iwan in de Kajan valt. Dien dag

Wat den Europeaan dadelijk opvalt en sympathiek moet zijn, is de wijze waarop de opvolging geregeld is. Ofschoon de Dajak genoegzaam hangt aan traditie, en daarom den radja liefst uit dezelfde familie zal zien voortkomen, stelt hij aan den troonopvolger zoodanige eischen, dat alleen (relatief) superieure personen daaraan voldoen kunnen. Hij eischt van den toekomstigen radja niet enkel, dat deze is de zoon van zijn vader: hij moet zijn een goed spreker, iemand die de menigte leiden kan in de vergaderingen en bovenal een man van karakter, een man die zijn eigen belangen kan achterstellen bij die van den stam.

Daarom gebeurt het niet zelden dat de oudste zoon niet in aanmerking komt: ook zelfs dat alle zonen worden overgeslagen en men bij een anderen tak der familie een hoofd gaat zoeken.

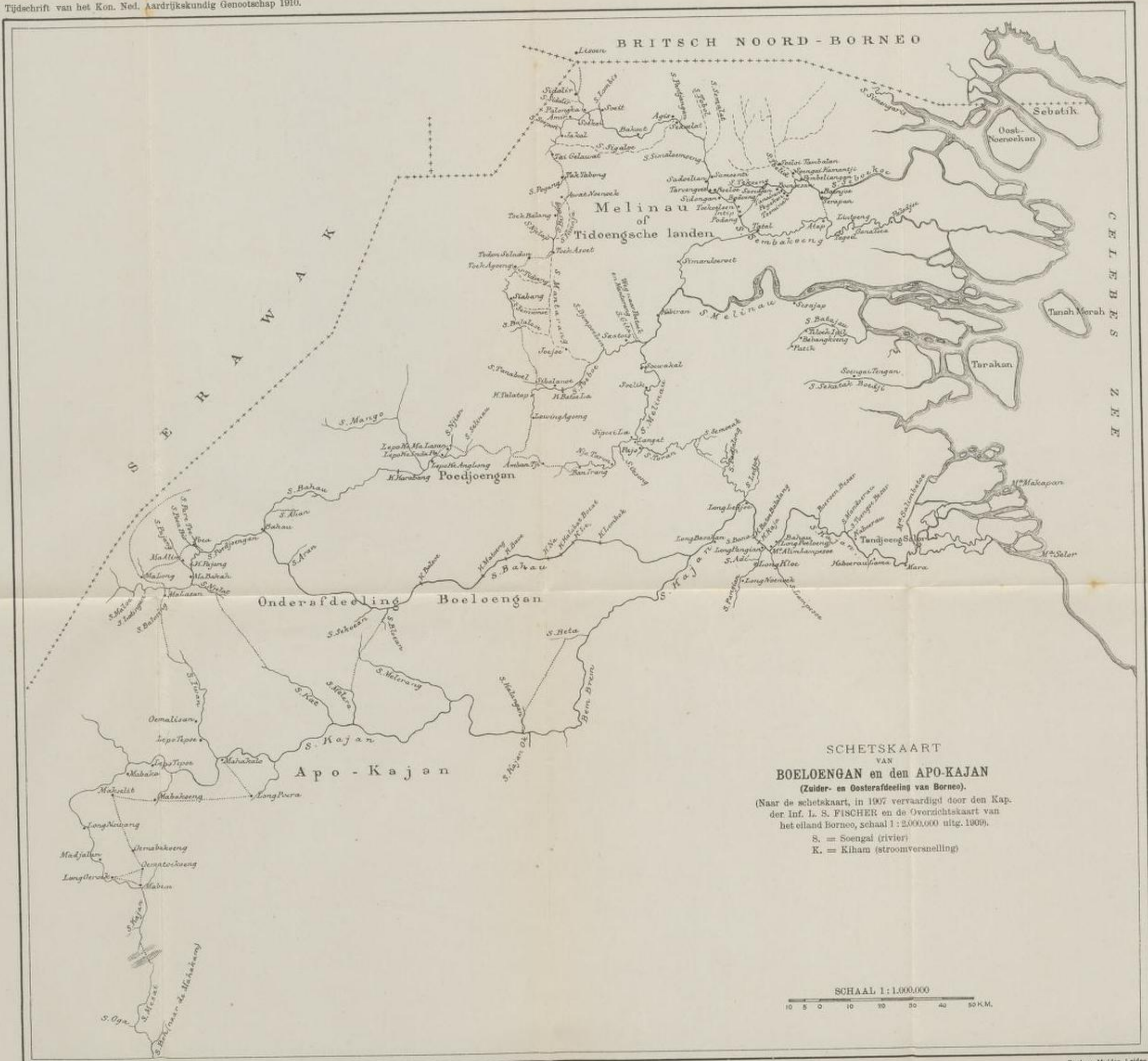
Door de geïsoleerde ligging van hun land waren de Dajaks, nadat zij de produkten van andere volkeren hadden leeren waardeeren (katoentjes, zout, huishoudelijke artikelen, sieraden), genoodzaakt handelsreizen naar naburige landen te doen, aanvankelijk uitsluitend naar Serawak, later ook naar Boeloengan, Beraoe en het Mahakam-gebied.

Uit den meerderen omgang met de naburen (waaruit natuurlijk ook perkara's voortkwamen) ontstond de behoefte aan een nadere aansluiting van eenige stammen, waardoor men zich krachtiger kon voelen tegenover het „buitenland" en tegenover andere federaties. Zoo ontstonden de federaties, die heden nog voorkomen als: de Poedjoengan-federatie onder Lian Toeran, de federatie van Pingan Soerang te Long Nawang en die van Bo Djaloeng te Long-Oeroek.

Uit het bovenstaande blijkt, dat in den Dajak de zin voor orde aanwezig is. Voegt men hierbij dat de Dajak in doorsnee is kalm, vreedzaam, gelijkmatig van humeur en weinig hartstochtelijk en dat hij nagenoeg geen behoeften heeft, dan mag hij wel gerekend worden tot de gemakkelijk te regeeren volkstammen. (De ondeugd: koppensnellen moet hierbij buiten beschouwing blijven)."

Aanteekening. De lezer zal bij vergelijking van deze rapporten met de bijgevoegde kaart VII eenige verschillen opmerken. Het was ons echter door onvoldoende gegevens nog niet mogelijk deze kaart zoodanig samen te stellen, dat ze overal volkomen met den tekst overeenkwam. Wij hopen later eene betere kaart te kunnen leveren of te kunnen aankondigen.

Red.

SCHETSKAART
VAN
BOELOENGAN en den APO-KAJAN
(Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

(Naar de schetskaart, in 1907 vervaardigd door den Kap. der Inf. L. S. FISCHER en de Overzichtskaart van het eiland Borneo, schaal 1 : 2.000.000 uitg. 1909.)

S. = Soengai (rivier)
K. = Kiham (stroomversnelling)

SCHAAL 1 : 1.000.000
10 20 30 40 50 K.M.